

DİJİTAL AKTİVİZME YÖNELİK LİTERATÜR İNCELEMESİ

LITERATURE REVIEW ON DIGITAL ACTIVISM

DOI: 10.33404/anasay.1072569

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Hüriye SUBAŞI*

ÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak gerçekleştirilen dijital aktivizm araştırmacılar tarafından son yıllarda yoğun ilgi gösterilmekte; kavramın tanımını, kapsamını, araçlarını, etkisini veya sonuçlarını tespit edebilmek için çalışmalar yürütülmektedir. Disiplinler arası karakteri nedeni ile geniş bir yapıya sahip olan dijital aktivizmin araştırmacılar tarafından ele alınış şekli tespit ederek dijital eylemlerdeki aktörler ve örgütlenmek için kullanılan araçlar çerçevesinde dijital aktivizmin nasıl “inşa edildiğini” ortaya koymak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında, etki faktörü dikkate alınarak Scimago Journal & Country Rank’de Q1 kategorisinde yer alan Journal of Communication, New Media and Society, Journal of Public Relations Research ve Public Relations Review adlı dört uluslararası dergide Ocak 2000- Eylül 2021 tarihleri arasında dijital aktivizm ile ilgili yayınlanan yüz dokuz makale incelenmiştir. Son 21 yıl içerisinde uluslararası arenada makale bazında dijital aktivizmin nasıl çerçevelendiğini tespit etmesi ve alanda çalışacak araştırmacılara yol gösterici bir nitelikte olması bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Aktivizm, Online Aktivizm, Sosyal Medya Aktivizmi.

1- Makale Geliş Tarihi: 12. 02. 2022 Makale Kabul Tarihi: 23. 02. 2022

* Öğr. Gör. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, huriesubasi@atauni.edu.tr, **ORCID ID**
<https://orcid.org/0000-0002-2358-3806>

ABSTRACT

In recent years, researchers have shown great interest in digital activism using information and communication technologies; Studies are carried out to determine the definition, scope, tools, impact or results of the concept. This study has been prepared in order to determine how digital activism, which has a wide structure due to its interdisciplinary character, is handled by researchers and to reveal how digital activism is “built” within the framework of the actors in digital actions and the tools used to organize. Within the scope of the research, articles about digital activism published in four international journals named Journal of Communication, New Media and Society, Journal of Public Relations Research and Public Relations Review, which are in the Q1 category of Scimago Journal & Country Rank, were examined considering the impact factor. The importance of this study is that it determines how digital activism is framed on the basis of articles in the international arena between January 2000 and October 2021 and that it guides researchers who will work in this field.

Keywords: Digital Activism, Online Activism, Social Media Activism.

GİRİŞ

İnternet ve sosyal ağlar aracılığı ile gerçekleştirilen aktivist faaliyetler, Arap Baharı, Occupy Wall Street, Indignados gibi hareketlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımı sayesinde görünürlük kazanmıştır. Dijital aktivizm hakkında literatürde farklı alanlardan akademisyen ve uzmanlar tarafından hazırlanan, kavramın tanımına ilişkin çalışmalar (Sandoval Almazan ve Gil-Garcia, 2014; Joyce, 2010); kolektif eylemlerde sosyal ağların ve internetin nasıl kullanıldığı (Erben, 2019; Bektaş Durmuş, 2018; Aksu, 2017); aktivistlerin uyguladığı iletişim stratejilerinin neler olduğu (Cammaerts, 2015) ve dijital aktivizm repertuarının tespit edilmeye (George ve Leidner, 2019) çalışıldığı yayınlar bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar internet ve sosyal ağların güç dağılımına denge getirdiğini ayrıca kamu söylemini bireylerin kitle iletişim araçlarında daha fazla söz sahibi olacakları şekilde yeniden yapılandığı ifade eden çalışmalar (Benkler, 2006, s. 217) hazırlarken; Mayfield (akt. Topbaş ve Doğan, 2016, s. 131) gibi araştırmacılar da internet ile katılımın, sosyalleşmenin, şeffaflığın, geri bildirim ve paylaşımın arttığını, bütünsel merkezlerin oluştuğunu ve yerelin küresele taşınarak simetrik iletişim ortamı içinde herkesin, dünyanın herhangi bir köşesinde olup bitenden haberdar olduğunu belirtmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmelerin aktivizm bağlamında olumsuzluklara sebep olabileceğine ilişkin de literatürde görüşler yer almaktadır. Bu karamsar

görüşün önemli temsilcilerinden Morozov (2011, s. 186-187), dijital mekânlarda örgütlenmenin kolaylaştığını kabul etmekle birlikte Net Delusion isimli eserinde sosyal medyadaki örgütlenmenin hareketin kapasitesini sınırlayıcı etkisine vurgu yapmış, özellikle bu bağlamda Facebook’da aktivizm amacıyla kurulan gruplara yönelik eleştirilerde bulunmuştur. Ona göre Facebook kullanıcıları, belli bir meseleyi önemsedikleri ya da destekleri için değil çoğunlukla online arkadaşlarının, onların böyle meselelerle ilgilendiklerini bilmelerini istedikleri için bu gruplara katılmakta; dijital devrimciler, sonsuza kadar ya da Ipad’lerinin pilleri bitene kadar koltuklarından kalkmamakta ama yine de kahraman olarak görülebilmektedirler (Morozov, 2011, s. 186-187). Curran (2012) ise dijital teknolojiler kullanılarak aktivizmin dijital ortamda yapılmaya başlamasını bazı noktalarda iyimser bazı noktalarda da eleştirel bakış açısıyla ele almıştır. Ona göre, teknolojiye erişim hususunda gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki farkın büyüklüğü, bilhassa sosyal medya platformlarında ırk, dil, din, ideoloji ve kültür temelli ayrımcılıkların yapılması; hükümetlerin internete sansür ve kısıtlama uygulamaları gerçek ve etkili dijital aktivizmin olmasına engel teşkil ederken, öte taraftan siber alan dünyanın her tarafından insana açık bir kamusal alan oluşturduğu için insanlar hızlı ve etkileşimli bir şekilde iletişimde bulunabilmektedirler.

İnternet ve sosyal medyaya bakış açılarını liberal ve eleştirel kuramlar açısından ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Topbaş ve Doğan’a göre (2016) liberal medya kuramcıları, interneti ve sosyal ağları, siyasal ve toplumsal hayatta yarattığı imkânlar ve avantajlar bağlamında değerlendirmektedirler. Liberal kuramcılar katılım, etkileşim, özgürleşme, kamusal alan oluşturma, demokratikleşme gibi olguları ön plana çıkarmakta ve incelemekte; eleştirel kuramcılar ise internet ve sosyal ağlara kamusal alanı sanallaştırması, iletişimi aşırı derecede ticarileştirmesi, etkileşimi tek tipleştirilmesi ve gözetim denetim toplumunu oluşturması gibi hususlar ile yaklaşmaktadırlar.

İnternet ve sosyal ağların yoğun kullanımı ile gerçekleştirilen aktivizmin kurumlar üzerinde baskı aracı olarak nasıl kullanıldığına ilişkin çalışmalar (örn. Cavalcanti, vd., 2019; Luo, vd., 2016) bulunmakla birlikte bireylerin dijital aktivizme ilişkin davranış kalıplarının saptanmaya çalışıldığı çalışmalar (örn. Chen, 2020; Micó ve Ripollés, 2014) da literatürde yer almaktadır. Ayrıca dijital aktivizm repertuarını oluşturan klicktivizm, açıklama, metavoicing, e-dilekçe, botivizm, politik tüketicilik, veri aktivizmi, ifşa ve hacktivizmin (George ve Leidner, 2019) ayrı başlıklar halinde ele alınarak incelendiği çalışmalar da bilim insanları tarafından hazırlanarak alana katkı sağlanmıştır (Ürkmez, 2020; Gürel

ve Nazlı, 2019; Lee ve Hsieh, 2013; Yegen, 2014; Karpf, 2010).

Yukarıda bahsedilen çalışmalar literatürde dijital aktivizmin farklı şekillerde çalışıldığını göstermekte iken sıklıkla hangi temaların ele alındığını, araştırma deseni olarak genellikle hangi desenin tercih edildiğini veya hangi yöntemler kullanılarak veri toplandığını gösteren ve konu hakkında gelecekte araştırma yapacak olan kişilere rehber olabilecek bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda aktivizmin dijital çağda nasıl dönüştüğüne, özellikle ağlar ve kolektif eylem arasındaki etkileşime bakarak dijital aktivizmin kavramsal ve metodolojik temelleri üzerine araştırma yapma ihtiyacı doğmaktadır. Ocak 2000 tarihinden Ekim 2021 tarihine kadar dijital aktivizm hakkında yapılan çalışmaları sistematik olarak gözden geçirmek ve sentezlemek için yola çıkan bu çalışmada, betimsel tarama modelinde bir analiz gerçekleştirilerek iki araştırma sorusu yanıtlanmaktadır.

Araştırma Sorusu 1: Dijital aktivizm literatüründe hangi metodolojik yaklaşımlar kullanılmaktadır?

Araştırma Sorusu 2. Dijital aktivizme ilişkin literatürden elde edilen temel bulgular nelerdir?

Bu çalışma ile dijital aktivizmi daha iyi anlamak için bakış açılarını, yöntemleri ve bulguları sistematik olarak sentezleyerek sosyal hareketler, medya ve iletişim gibi araştırma alanlarına katkı sağlamak ayrıca gelecekteki araştırmalar için aydınlatıcı bir rehber sunmak amaçlanmıştır.

1. YÖNTEM

Dijital aktivizm hakkında yayınlanan makalelerin bulgularını belirlemek, sentezlemek, bütünleştirmek ve gelecekteki araştırmalar için öneriler geliştirmek amacıyla dijital aktivizm hakkında sistematik bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Betimsel tarama modelinde bir araştırma olan bu çalışmada, etki faktörü dikkate alınarak Scimago Journal & Country Rank’de Q1 kategorisinde yer alan Journal of Communication (USA), New Media and Society (UK), Journal of Public Relations Research (UK) ve Public Relations Review (NL) adlı dört uluslararası dergide yayınlanan makaleler arasından “dijital aktivizm”, “online aktivizm”, “sosyal medya aktivizmi”, “web aktivizmi”, “sosyal medya ve protesto”, “sosyal medya ve kolektif eylem”, “internet ve aktivizm”, “dijital eylemcilik”, “internet ve kolektif eylem” kelimeleri kullanılarak tarama gerçekleştirilmiş; dijital aktivizm ile ilgili makaleler belirlenmiştir.

Çalışmada, bahsi geçen dört dergide Ocak 2000-Eylül 2021 tarihleri ara-

sında yayınlanan makaleler seçilmiştir çünkü 1991’de ilk web sitesinin kurulması akabinde 1998’de Google’ın kurulup bilgiye hızlı ulaşım imkânı elde edilmesi ve yaşanan bu değişimle birlikte bireylerin seslerini duyurabildikleri bir alana kavuşmuş olmaları aktivizmde de yeni hareket alanlarının açılmasını sağlamıştır. Bilhassa 2011 yılı çeşitli yeni ağı hareketlerin (Arap Baharı, Occupy Wall Street gibi) sosyal medya aracılığıyla dünyaya yayıldığı zaman olması hasebiyle araştırılan olgunun dönüm noktasıdır. 2011 hareketleri dalgasından önce yayınlanan çalışmalar çevrimiçi ve çevrimdışı toplu eylemler ile web 1.0 teknolojileri (eposta, blog, web siteleri) arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır (Kahn ve Kellner, 2004; Taylor vd., 2001). Bu çalışma kapsamında da dijital aktivizm yalnızca sosyal ağlarda değil hem sosyal ağlar hem de internet aracılığı ile gerçekleştirilen aktivist faaliyetler olarak tanımlandığı için 2000-2021 tarihleri arasında yayınlanan makaleler tercih edilmiştir.

Anahtar kavramlardan (“dijital aktivizm”, “online aktivizm”, “sosyal medya aktivizmi” “web aktivizmi” ‘sosyal medya ve protesto’ “sosyal medya ve kolektif eylem”, “internet ve aktivizm”, “dijital eylemcilik”, “internet ve kolektif eylem”) birinin başlıkta, özette veya içerikte bulunması ya da dijital aktivizmin repertuarından birini (örneğin e-dilekçe, hacktivizm, politik tüketim gibi) içermesi de makalenin seçilmesi için uygunluk kriterleri olarak belirlenmiştir. İlk yapılan taramada 171 makale tespit edilmiş; detaylı inceleme neticesinde incelenen toplam makale sayısı 109 olarak belirlenmiştir.

1.1. Veri Toplama Aracı

Ocak 2000-Eylül 2021 tarihleri arasında bahsi geçen dergilerde dijital aktivizm ile ilgili makalelerin analizini yapmak için Sözbilir, Kutu ve Yaşar (2012) tarafından geliştirilen Tedmem ve diğerleri (2014) tarafından da kullanılan “Yayın Sınıflama Formu”, kullanılmıştır. Eğitim bilimleri ve alt alanlarına ilişkin makaleleri tasnif etmek için kullanılan bu form üzerinde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Yayın sınıflama formu, makalenin yayınlandığı yıl, yazar sayısı, yazar ülkesi, yayınlandığı dergi, konusu, ele aldığı tema, araştırma deseni, yöntemi, veri toplama tekniği, çalışma evreni ve veri analiz yöntemleri şeklinde on bir bölümden oluşmaktadır.

1.2. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Ocak 2000-Eylül 2021 tarihleri arasında dijital aktivizm hakkında yayınlanan makaleler tasnif edilerek on bir temel kategori altında analiz edilmiştir. İçerik analizi tekniği, araştırmacının yaklaşımına bağlı olarak

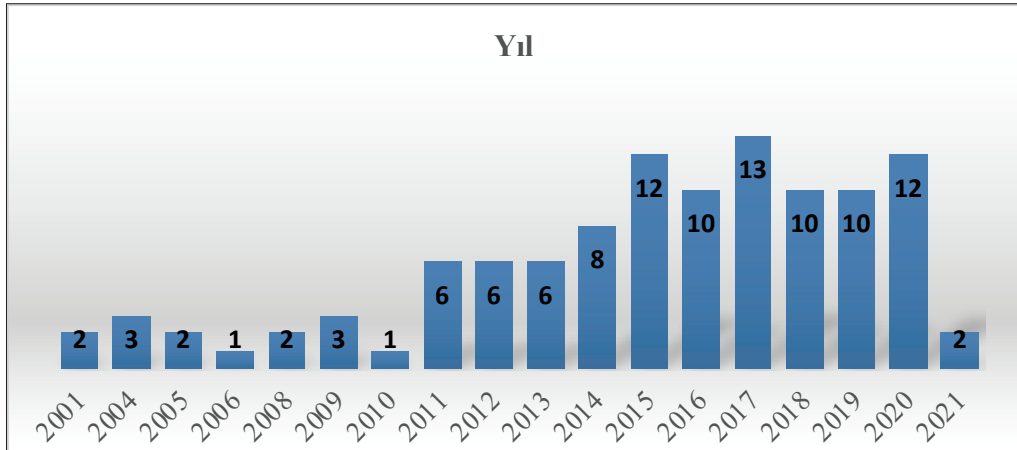
konuya ilişkin nicel verilerle sınırlandırılmış bir betimlemeyi olanaklı kılarken, aynı zamanda yine araştırmacının kuramsal dayanakları çerçevesinde siyasal, ekonomik ve ideolojik bütünleme içerisinde bütüncül çıkarsamalar yapmaya da zemin hazırlayabilir (Yıldırım, 2015, s. 124). Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Tasnifi yapılan makalelerin analiz edilmesi ve yorumlanması sürecinde adlandırma, kategori geliştirme, geçerlik ve güvenilirliği sağlama, frekansların hesaplanması ve yorumlama aşamalarına dikkat edilmiştir. Yapılan içerik analizinin adlandırma ve kategori geliştirme aşamasında; makalelerin her biri dikkatlice incelenmiş ve disiplin alanı, konusu, teması, yöntemi, veri toplama araçları, evreni ve veri analiz yöntemleri gibi kategoriler altında tasnif edilmiştir. Her bir makalenin konusuna göre kategori ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Veri analizlerinin güvenilirliğini sağlamak adına rastgele seçilen on makale araştırmacı haricinde işletme bilim dalında çalışan bir uzman tarafından bağımsız olarak incelenmiş ve analizler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Karşılaştırmalar sonucunda analizlerin birbirine çok yakın olduğu belirlenmiş, kategori ve alt kategorilerin oluşturulmasında fikir birliğine varılmıştır. Bu aşamadan sonra diğer makalelerin incelemesi araştırmacı tarafından yapılmış, analizlerde tereddüte düşüldüğü durumlarda içerik analizi konusunda daha fazla deneyime ve bilgi birikimine sahip olan iki uzmanın daha görüşlerine başvurulmuştur. Analiz sonuçları frekans ve yüzde değerleri ile ifade edilmiştir. Son olarak analiz edilen makalelerin belirlenen kategorilere dayalı bir şekilde tekrarlanma sıklıkları ve yüzdeleri hesaplanmış ve bu bilgilere dayalı bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır.

2. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, yayınlanan makalelerin farklı değişkenler açısından yapılan analizleri ve elde edilen bulgular bulunmaktadır. Bu bağlamda sırasıyla; yayın yılı, yazar sayısı, yazar ülkesi, dergi adı, konu alanı, ele alınan tema, araştırma deseni, araştırma yöntemi, veri toplama tekniği, çalışma evreni ve verilerin analiz yöntemine ilişkin bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Araştırma bulguları, frekans ve yüzdelik sonuçlar şeklinde tablolaştırılmış ve tablo yorumları yapılmıştır.

Tablo 1. Dijital Aktivizm ile İlgili Yayınlanan Makalelerin Yıla Göre Dağılımı

Kategori	Yıl	
	Frekans (f)	Yüzde (%)
2001	2	1,8
2004	3	2,7
2005	2	1,8
2006	1	0,9
2008	2	1,8
2009	3	2,7
2010	1	0,9
2011	6	5,5
2012	6	5,5
2013	6	5,5
2014	8	7,3
2015	12	11
2016	10	9,1
2017	13	11,9
2018	10	9,1
2019	10	9,1
2020	12	11,0
2021	2	1,8
Toplam	109	100

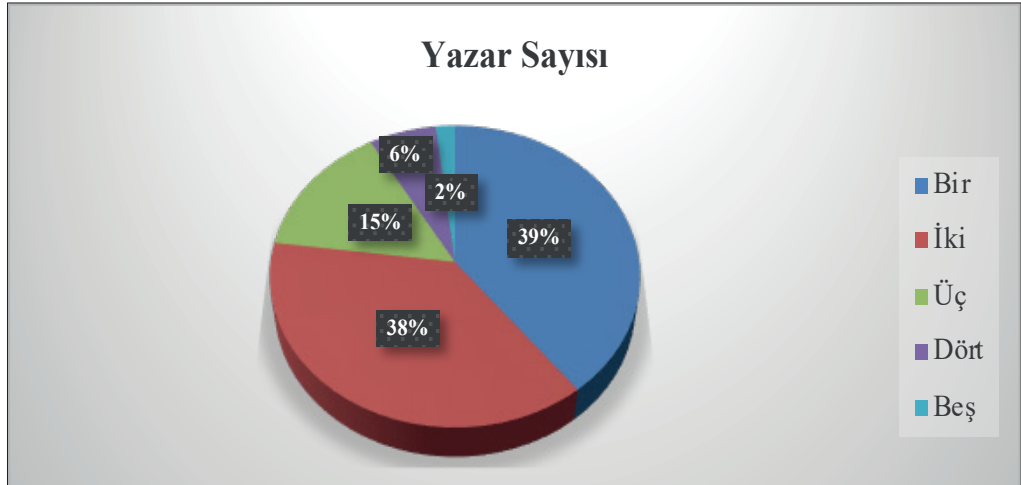
Şekil 1. Dijital Aktivizm ile İlgili Yayınlanan Makalelerin Yıla Göre Dağılımı

Tablo 1 ve Şekil 1’de, dijital aktivizm hakkında yayınlanan makalelerin yıl kategori dağılımı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, 13 yayımla (%11,9) en fazla 2017 yılında dijital aktivizm hakkında yayın yapıldığı görülmektedir. 2017 yılından sonra dijital aktivizm hakkında en fazla yayının yapıldığı yılların sırası ile 2015 (12), 2020 (12), 2016 (10), 2018 (10) ve 2019 (10) olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar Sayısı		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Bir	43	39,4
İki	41	37,6
Üç	16	14,6
Dört	7	6,4
Beş	2	1,8
Toplam	109	100

Şekil 2. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

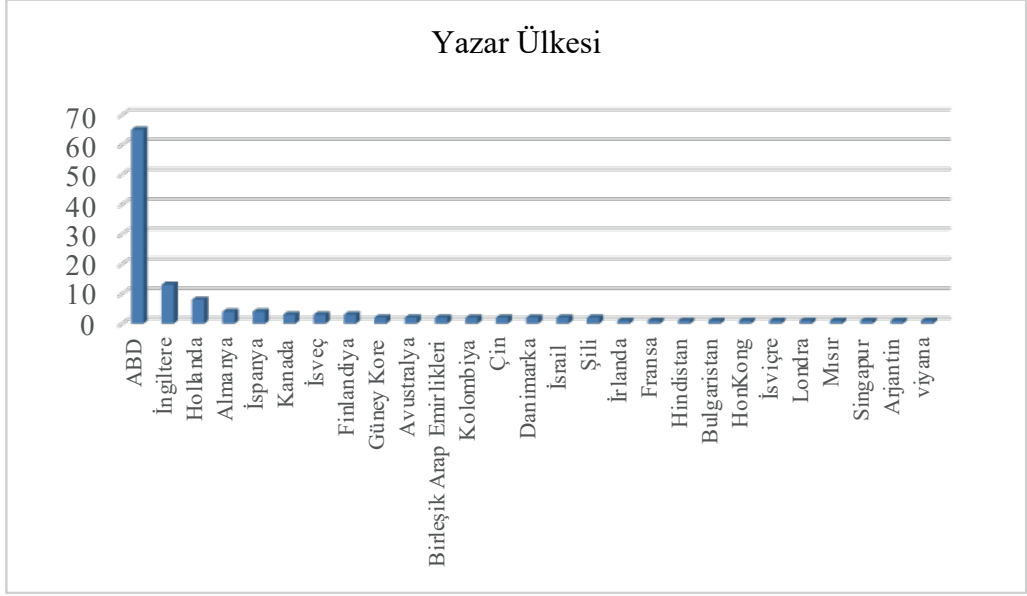

Tablo 2 ve Grafik 2’de, dijital aktivizm hakkında yayınlanan makalelerin yazar kategori dağılımı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, 43 (%39,4) makalenin tek yazarlı olduğu, 41 (%37,6) makalenin ise iki yazarlı olduğu görülecektir.

Tablo 3. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Yazar Ülkesine Göre Dağılımı

Yazar Ülkesi		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
ABD	65	50
İngiltere	13	10
Hollanda	8	6,2
Almanya	4	3,1
İspanya	4	3,1
Kanada	3	2,3
İsveç	3	2,3
Finlandiya	3	2,3
Güney Kore	2	1,5
Avustralya	2	1,5
Birleşik Arap Emirlikleri	2	1,5
Kolombiya	2	1,5
Çin	2	1,5
Danimarka	2	1,5
İsrail	2	1,5
Şili	2	1,5
İrlanda	1	0,8
Fransa	1	0,8
Hindistan	1	0,8
Bulgaristan	1	0,8
Hong Kong	1	0,8
İsviçre	1	0,8
Londra	1	0,8
Mısır	1	0,8
Singapur	1	0,8
Arjantin	1	0,8
Viyana	1	0,8
Toplam	130	100

Şekil 3. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Yazar Ülkesine Göre Dağılımı

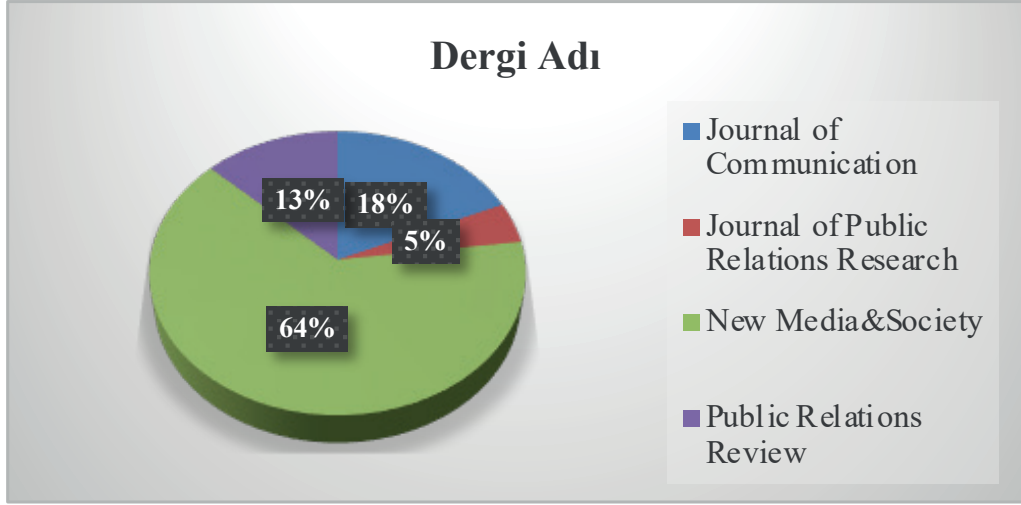

Tablo 3 ve Şekil 3'te, dijital aktivizm hakkında yayınlanan makalelerin yazar ülkeleri dağılımı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, 65 yazarın (%50) Amerika Birleşik Devletleri'nden olduğu görülmekte, onu sırası ile İngiltere (13), Hollanda (8), Almanya (4) ve İspanya (4) takip etmektedir.

Tablo 4. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Dergi Adına Göre Dağılımları

Dergi Adı		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Journal of Communication	20	18,3
Journal of Public Relations Research	5	4,6
New Media&Society	70	64,2
Public Relations Review	14	12,8
Toplam	109	100

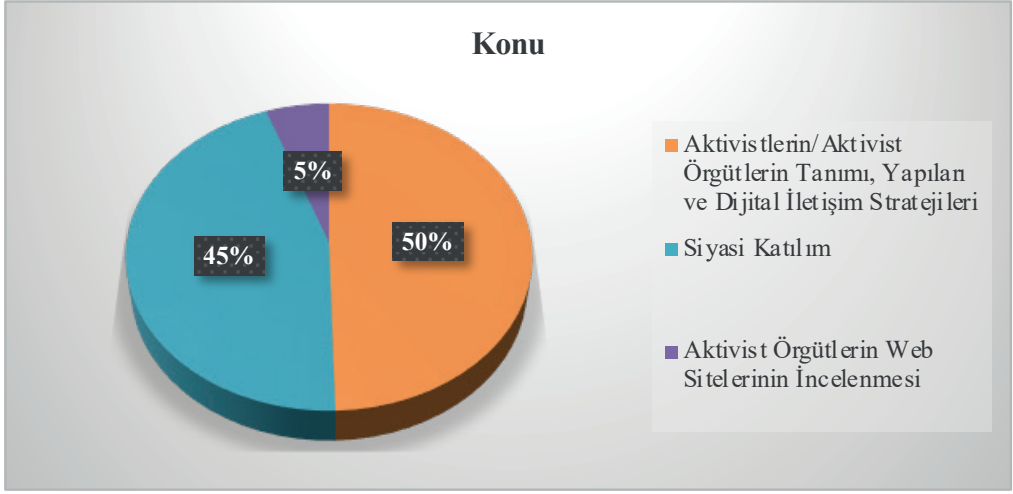
Şekil 4. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Dergi Adına Göre Dağılımları

Tablo 4 ve Şekil 4’te, dijital aktivizm ile ilgili yayınlanan makalelerin hangi dergilerde yayımlandığına ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, yetmiş makale ile dijital aktivizm ile ilgili çalışmaların sıklıkla New Media&Society adlı dergide yayımlandığı, onu sırası ile Journal of Communication (20), Public Relations Review (14) ve Journal of Public Relations Research (5) adlı dergilerin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 5. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Konularına Göre Dağılımları

KONU		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aktivistlerin/Aktivist Örgütlerin Tanımı, Yapıları ve Dijital İletişim Stratejileri	54	49,5
Siyasi Katılım	49	44,9
Aktivist Örgütlerin Web Sitelerinin İncelenmesi	6	5,5
Toplam	109	100

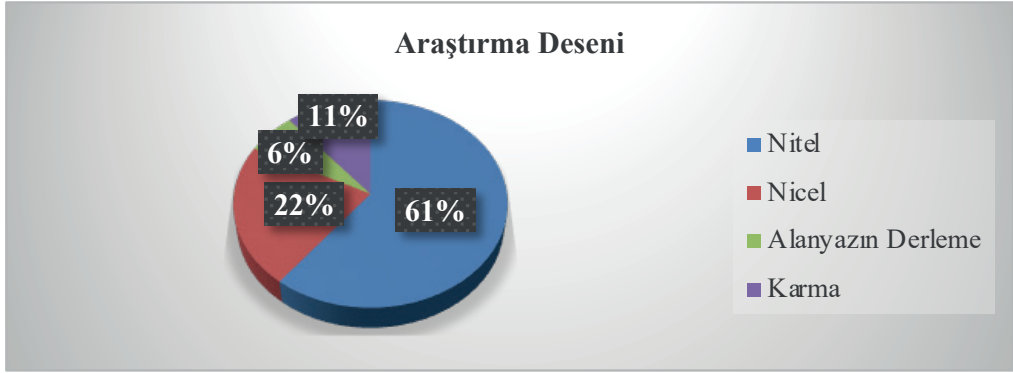

Şekil 5. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Konularına Göre Dağılımları

Tablo 5 ve Şekil 5'te görüldüğü üzere yayınların yüzde 49,5'i aktivistlerin/aktivist örgütlerin tanımı, yapıları ve dijital iletişim stratejileri hakkında iken yüzde 44,9'u siyasi katılım, yüzde 5,5'i de aktivist örgütlerin web sitelerinin incelenmesi hakkındadır.

Tablo 6. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Araştırma Desenlerine Göre Dağılımları

Araştırma Deseni		
Kategori	Frekans (f)	Yüze (%)
Nitel	66	60,6
Nicel	24	22,0
Alanyazın Derleme	7	6,4
Karma	12	11,0
Toplam	109	100

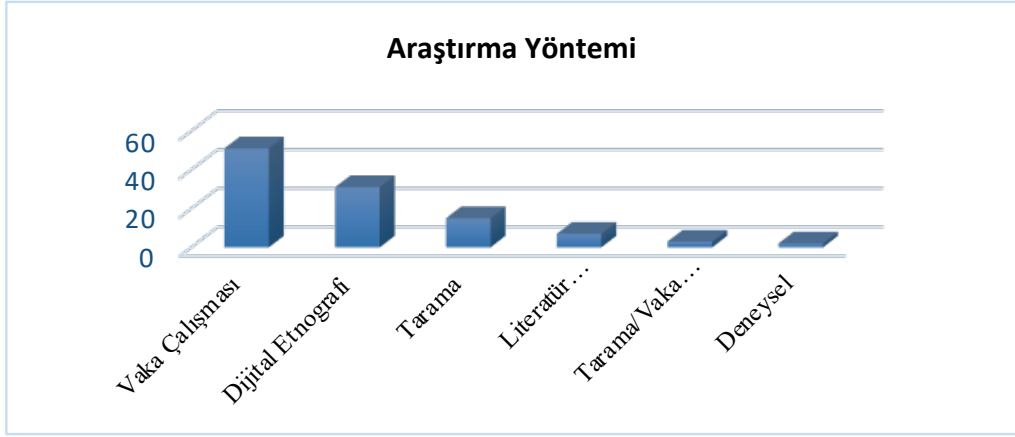

Şekil 6. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Araştırma Desenlerine Göre Dağılımları

Tablo 6 ve Şekil 6’da, yayınlanan makalelerin desen dağılımı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bulgular incelendiğinde, yüzde 60,6’lık oran ile nitel araştırmaların daha fazla yayınladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda yayınların yüzde 22’sinin nicel araştırma yöntemini; yüzde 11’inin ise karma yöntemi kullandığı bulunmuştur. Makalelerin %6,4’ü alan yazın derlemeden oluşmaktadır.

Tablo 7. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımları

Araştırma Yöntemi		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Vaka Çalışması	50	45,8
Dijital Etnografi	32	29,3
Tarama	15	13,8
Literatür Taraması	7	6,4
Tarama/Vaka Çalışması	3	2,8
Deneysel	2	1,8
Toplam	109	100

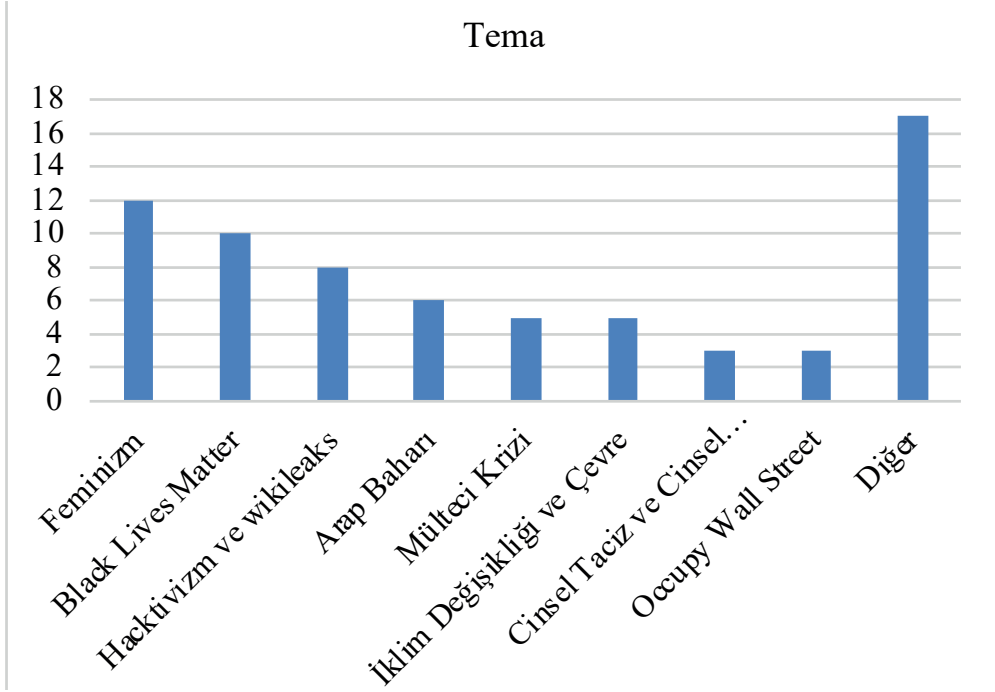

Şekil 7. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımları

Tablo 7 ve Şekil 7’ de görüldüğü üzere, çalışmaların yüzde 45,8’inde vaka çalışması yöntemi tercih edilirken, onu yüzde 29,3 ile dijital etnografi, yüzde 13,8 ile tarama yöntemi takip etmektedir. En az tercih edilen araştırma yöntemi yüzde 1,8 ile deneysel yöntem olmuştur.

Tablo 8. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Tema Dağılımları

Tema		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Feminizm	12	17,3
Black Lives Matter	10	14,4
Wikileaks ve Hacktivizm	8	11,5
Arap Baharı	6	8,6
Mülteci Krizi	5	7,2
İklim Değişikliği ve Çevre	5	7,2
Cinsel Taciz ve Cinsel Saldırıya Karşı Hareket	3	4,3
Occupy Wall Street	3	4,3
Diğer	17	24,6
Toplam	69	100

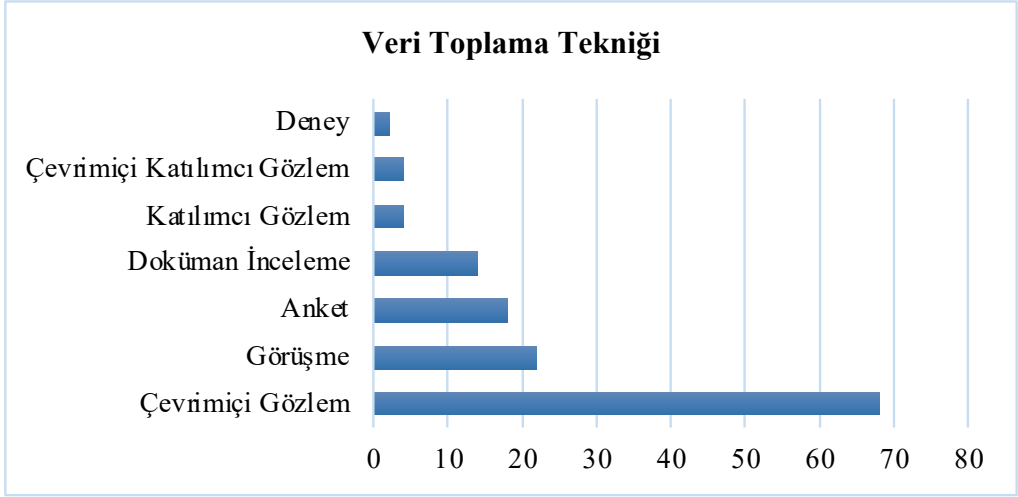

Şekil 8. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Tema Dağılımları

Tablo 8 ve Şekil 8’de görüldüğü üzere yayınlarda ele alınan temalar açısından Feminizm (12) ilk sırada gelirken, onu sırası ile Black Lives Matter (10), haktivizm ve Wikileaks (8), Arap Baharı (6) takip etmektedir.

Tablo 9. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Veri Toplama Tekniğine Göre Dağılımları

Veri Toplama Tekniği		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Çevrimiçi Gözlem	68	51,5
Görüşme	22	16,7
Anket	18	13,6
Doküman İnceleme	14	10,6
Katılımcı Gözlem	4	3
Çevrimiçi Katılımcı Gözlem	4	3
Deney	2	1,5
Toplam	132	100

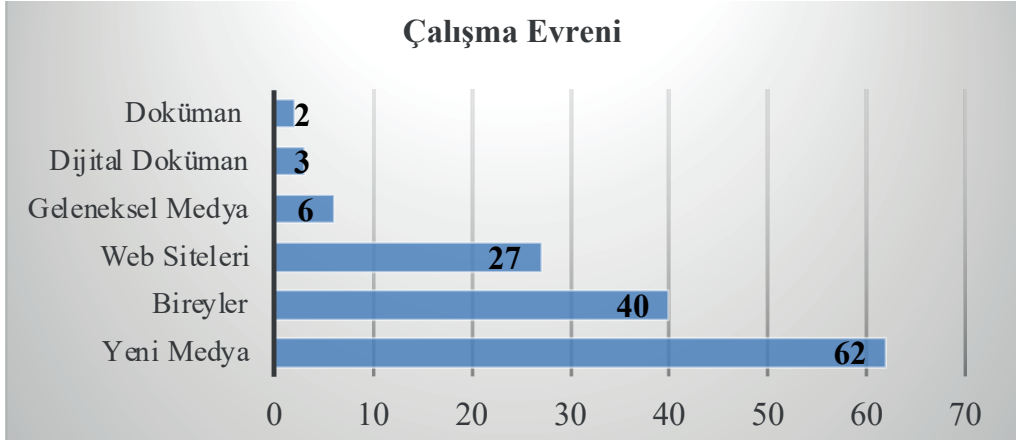

Şekil 9. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Veri Toplama Tekniğine Göre Dağılımları

Tablo 9 ve Şekil 9’da görüldüğü üzere veri toplama tekniği olarak çevrimiçi gözlem (68) ilk sırada yer alırken, onu sırası ile görüşme (22), anket (18) ve doküman inceleme (14) teknikleri takip etmektedir.

Tablo 10. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Evrene Göre Dağılımları

Çalışma Evreni		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yeni Medya	62	44,2
Bireyler	40	28,5
Web Siteleri	27	19,2
Geleneksel Medya	6	4,2
Dijital Doküman	3	2,1
Doküman	2	1,4
Toplam	140	100

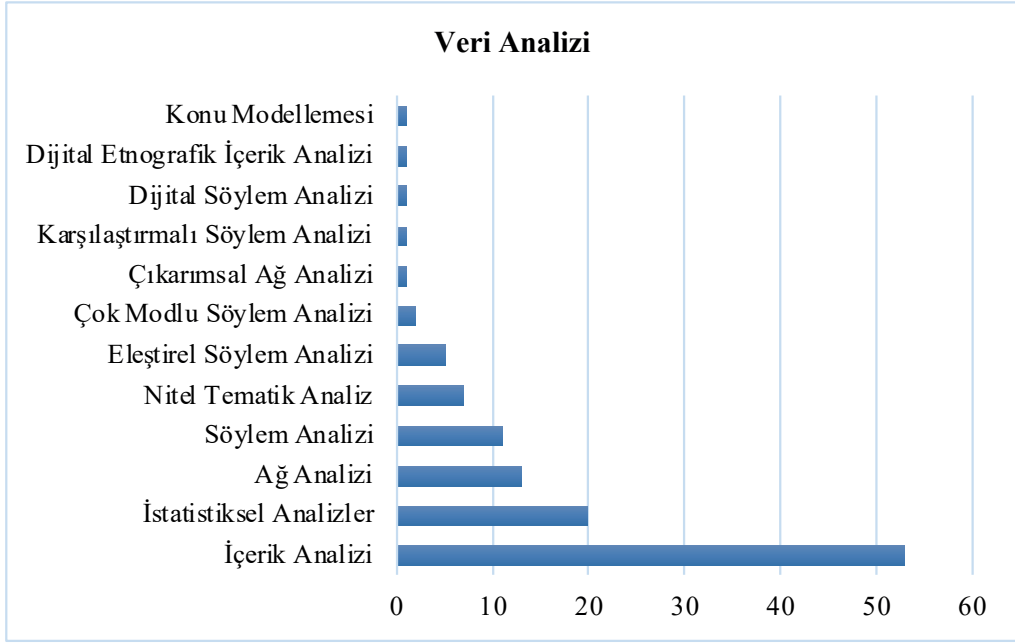

Şekil 10. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Örneklem Türlerine Göre Dağılımları

Tablo 10 ve Şekil 10 incelendiğinde çalışma evreni olarak en fazla yeni medyanın (62) belirlendiği; ikinci olarak bireylerin (40), üçüncü olarak web sitelerinin (27) ve dördüncü olarak da geleneksel medyanın (6) tercih edildiği tespit edilmiştir.

Tablo 11. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Veri Analiz Türlerine Göre Dağılımları

Veri Analizi		
Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
İçerik Analizi	53	45,7
İstatistiksel Analizler	20	17,2
Ağ Analizi	13	11,2
Söylem Analizi	11	9,5
Nitel Tematik Analiz	7	6
Eleştirel Söylem Analizi	5	4,3
Çok Modlu Söylem Analizi	2	1,7
Çıkarımsal Ağ Analizi	1	0,9
Karşılaştırmalı Söylem Analizi	1	0,9
Dijital Söylem Analizi	1	0,9
Dijital Etnografik İçerik Analizi	1	0,9
Konu Modellemesi	1	0,9
Toplam	116	100

Şekil 11. Dijital Aktivizm Hakkında Yazılan Makalelerin Veri Analiz Türlerine Göre Dağılımları

Tablo 11 ve Şekil 11 incelendiğinde dijital aktivizm hakkında hazırlanan makalelerde veri analiz yöntemi olarak sıklıkla içerik analizi (53) kullanıldığı görülecektir. Onu sırası ile istatistiksel analizler (20), ağ analizi (13) ve söylem analizi (11) takip etmektedir.

SONUÇ

Araştırma kapsamında, etki faktörü dikkate alınarak Scimago Journal& Country Rank’de Q1 kategorisinde yer alan Journal of Communication, New Media and Society, Journal of Public Relations Research, Public Relations Review adlı dört uluslararası dergide Ocak 2000- Eylül 2021 tarihleri arasında dijital aktivizm ile ilgili yayınlanan yüz dokuz makale incelenmiştir.

Yüz dokuz makalenin incelemesine dayanarak, dijital aktivizm üzerine yapılan çalışmaların, farklı ülkelerden, metodolojik yaklaşımlardan ve temalardan gelen katkılar aracılığı ile geniş ve çeşitli olduğu görülmüştür.

Öncelikle literatürde, dijital aktivizmin “net aktivizmi, bilgisayar aracılı aktivizm, cyborg aktivizmi, web aktivizmi, sosyal medya aktivizmi” gibi çeşitli tanımlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Burada araştırmacıların dijital aktivizmi tanımlarken aktivistlerin kullandıkları ortamı dikkate alarak tanımlama-

lar yaptıkları dikkati çekmektedir. Kimi yazarlar dijital aktivizmi sadece sosyal ağlarda gerçekleştirilen kurumları ya da örgütleri etkilemeye çalışan eylemler olarak tanımlarken kimi yazarlar da sadece web teknolojileri ile gerçekleştirilen eylemler olarak tanımlamaktadırlar.

Çalışmalarda incelenen konulara bakılacak olursa, dijital aktivistlerin ya da aktivist örgütlerin yapısını ve iletişim stratejilerini tanımlamaya çalışan çalışmalardan (%49,5) sonra dijital aktivizmin siyasal katılımı gerçekleştirmek amacıyla kullanıldığı çalışmalar (%44,9) yoğunluktadır. Lâkin kimi zaman bir hashtag altında kimi zaman da bir blogda organize olan bireylerin, aktivistlerin veya aktivist örgütlerin internet veya sosyal ağlar aracılığı ile gerçekleştirdikleri aktivizmin etkisini ölçen çalışmalara nadiren rastlanılmıştır. Bu nedenle, dijital aktivizmin etkisini ölçmeye çalışan çalışmalara da odaklanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Dijital aktivizm çalışmalarında internet ve sosyal ağların aktivizm süreçlerinde oynadıkları role derinlemesine odaklanmak için nitel yöntemlerin (%60) sıklıkla tercih edildiği, karma yöntemlerin (%11) ise daha az tercih edildiği tespit edilmiştir. Buna karşılık gelecekteki çalışmaların hem internet ve sosyal ağlardan gelen büyük verilerin analizi için nicel araçların gerekliliği hem de aktivizmin anlamı, çerçevesi gibi niteliksel ihtiyaçla başa çıkmak için karma yöntemlerin benimsenmesi önerilmektedir. Örneğin, makine öğrenimi tekniklerini ve geleneksel sosyal bilim yöntemlerini birleştirmek, sosyal medyadaki büyük veri kümelerinin karmaşıklığıyla başa çıkmaya yardımcı olabilir.

Nitel desene sahip olan çalışmalarda sıklıkla vaka analizi yöntemi kullanıldığı; vakalarda incelenen temalarda da feminizm, Black Lives Matter, Arap Baharı, mülteci krizi, iklim değişikliği, cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı hareketler, cinsel yönelime saygı gibi temaların ele alındığı tespit edilmiştir. İnternet ve sosyal ağlar, olayların gerçekleştiği yerde kalmayıp sınırları aşarak, benzer düşünen insanlardan oluşan toplulukların oluşmasına yardımcı olmakta onları birbirine bağlayarak, güç sahiplerinin algılanan yanlış davranışına karşı “mücadele” için yeni araçlar ve olanaklar sağlamaktadır. Her an çevrimiçi olan bireylerin siyasal hassasiyetleri farklılaşmıştır. Ana akım medyanın farklı gösterdiği, yeteri kadar gündeme taşımadığı ya da üzerinde hiç durmadığı konuların ulusal ya da uluslararası siyasi arenaya konu olmasında internet ve sosyal ağların önemli bir rol oynadığını söylemek mümkün olmuştur ki çalışılan temalara bakıldığında da eski toplumsal hareketlerden ziyade yeni toplumsal hareketlerin konularının sıklıkla ele alındığı görülmektedir.

İnternet ve sosyal ağlar toplumsal hareketlerin iletişim yöntemlerini de güncellemiştir. Bu çalışmada incelenen makalelerde aktivistlerin ve aktivist örgütlerin sıklıkla Twitter, Facebook, YouTube, bloglar, forumlar vb. araçlar kullanarak seslerini duyurmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Bilhassa verilerin yayılma yollarının yoğun bir şekilde izlenmesine izin veren tek popüler sosyal medya platformu olan ve aynı zamanda kamuoyuna karşı protestolar ve söylemler için yeni ve hızla gelişen bir alan olarak görülen Twitter'dan toplanmıştır.

İncelenen çalışmalarda araştırmacıların dijital aktivizm repertuarından, paylaşma, retweet, yorum, hashtag, mem; sosyal ağlarda ve internette içerikler üretme, politik tüketicilik, dijital imza ve hacktivizm gibi uygulamalara yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda, sonraki çalışmalarda dijital aktivizm repertuarında yer alan diğer uygulamalara (e-finance sağlama, botivizm, veri aktivizmi vb.) da çalışmalarda yer verilmesi tavsiye edilmektedir.

SON NOT

Araştırma, etki faktörü dikkate alınarak Scimago Journal & Country Rank'de Q1 kategorisinde yer alan Journal of Communication (USA), New Media and Society(UK), Journal of Public Relations Research(UK) ve Public Relations Review(NL) adlı dört uluslararası dergi taranarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yalnızca bahsi geçen dergilerde taramanın yapılmış olması araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Çalışma ile ilgili bir diğer sınırlılık ise araştırmanın sadece dergilerde yer alan makaleler üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır. Dijital aktivizm literatürü hakkında farklı dergiler veya eserler dikkate alınarak yapılacak çalışmalar ile alana katkı sağlanması önerilmektedir.

Etik Beyan

"*Dijital Aktivizme Yönelik Literatür İncelemesi*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Aksu, O. (2017). *Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Dijital Aktivizm: Dijital Feminizm Örneği*. (Basılmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı.

Bektaş, D. S. (2018). *Yeni Medyada Toplumsal Hareketler Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Dijital Aktivizm*. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.

Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven and London: Yale University Press.

Cammaerts, B. (2007). Activism and Media, Reclaiming the Media: Communication Rights And Democratic Media Roles. (Ed. Nico Carpentier). Bristol, UK: Intellect. 217-224.

Cavalcanti, D. B., Bringel Elder.P.B., da Costa Fabio.R.J., de Oliveira Tassiana.M., Zuccolotto Vinicius. R. (2019). Dijital Activism and Indignations Nets in Brazil: The Pressure Groups, *Journal of Politics in Latin America*. 11 (1), 1-22. <https://doi.org/10.1177/1866802X19840455>

Chen, Z. (2020). Who Becomes An Online Activist And Why: Understanding The Publics In Politicized Consumer Activism, *Public Relations Review*. 46 (1) 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2019.101854>

Curran, J., Fenton, N., Freedman, D., (2012). *Misunderstanding the Internet*, New York: Routledge.

Erben, Ş. E. (2019). *Aktivizmin Dijital Dönüşümü*. (Basılmamış Doktora Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı.

Gürel, E., Nazlı, A. (2019). Dijital Aktivizm: Change.org Kampanyaları Üzerine Bir Analiz, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt/Vol.: 19-Sayı/No: 4. 187-206.

George, J., Leidner, D. E. (2019). From Clicktivism To Hacktivism: Understanding Digital Activism, *Information and Organization*. 29(3), 1-45. <https://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2019.04.001>

Luo, X. R., Zhang, J., Marquis, C., (2016). Mobilization in the Internet Age: Internet Activism and Corporate Respons, *Academy of Management Journal*. 59 (6), 2045-2068. <https://doi.org/10.5465/amj.2015.0693>

MICÓ, J.-Lluis, C.-Ripollés, A. (2014). Political Activism Online: Organization and Media Relations in The Case of 15M in Spain, *Information, Communication & Society*. 17 (7), 858-871. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2013.830634>

Joyce, M.C. (2010). *Digital Activism Decoded: The New Mechanics Of Change*. USA: NYC: Idebate Press.

Kahn, R., Kellner, D. (2004). New Media and Internet Activism: From the “Battle of Seattle” to Blogging, *New Media & Society*. Vol 6 (1), 87-95.

Karpf, D. (2010). Online Political Mobilization from the Advocacy Group’s Perspective: Looking Beyond Clicktivism, *Policy & Internet*: Vol. 2: Iss. 4, Article 2.

Lee, Y. H., Hsieh, G. (2013). Does Slacktivism Hurt Activism?: The Effects of Moral Balancing and Consistency in Online Activism, *Conference on Human Factors in Computing Systems–Proceedings*. 811-820. <https://doi.org/10.1145/2470654.2470770>

Morozov, E. (2010). *The Net Delusion: How Not to Liberate the World*. London: Allen Lane.

Ürkmez, D. (2020). Dijital Aktivizm Olarak Sosyal Medyada Boykot Çağruları: Watsons Krizi Örneği, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1). Nisan. 106-125.

Sandoval-Almazan, R., Gıl-Garcia, J.R. (2014). Towards Cyberactivism 2.0? Understanding the Use of Social Media and Other Information Technologies for Political Activism and Social Movements, *Government Information Quarterly*, 31, 365-378.

Sözbilir, M., Kutu, H., Yaşar, M. D. (2012). Science Education Research in Turkey: A Content Analysis of Selected Features of Papers Published. In J. Dillon& D. Jorde (Eds). *The World of Science Education: Handbook of Research in Europe* (pp.341-374). Rotterdam: Sense Publisher.

Taylor, M., Kent, M. L., White, W. J. (2001). How Activist Organizations Are Using the Internet to Build Relationships, *Public Relations Review*. 27, 263-284

Tedmem, Z.S., Palancı, M., Kandemir, M., Dündar, H. (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayımlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi, *Eğitim ve Bilim*, Cilt: 39. Sayı: 173.430-453,

Topbaş, H., Doğan, A. (2016). Toplumsalın Yeni Agorası Olarak Sosyal Medya: Eleştirel Yaklaşım, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. Cilt: 4. Sayı: 1. 124-148.

Yegen, C. (2014). Dijital Aktivizmin Bir Türü Olarak Hacktivizm ve “RedHack, *E-Journal of Intermedia*, 1(1). 118-132.

Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları, (Ed. Besim Yıldırım). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle*. Konya: Literatürk Academia.